

Deense kapers op de kust: Walcheren in de negende eeuw

Luit van der Tuuk

In de negende eeuw werden de kusten van de Noordzee geteisterd door Deense piraten, tegenwoordig meestal vikingen genoemd. Hoewel middeleeuwse kroniekschrijvers begrijpelijkerwijs meer interesse toonden in hun doelen dan in de herkomst van deze plunderaars is er over dat laatste wel iets te zeggen. Want als we de verschillende raids in het Noordzeegebied in de periode tussen 834 en 864 – de periode van de grootste transmariene piratenactiviteit – in kaart brengen dan valt de centrale positie van Walcheren direct op. Is het mogelijk dat zich in de negende eeuw gedurende enige decennia een Deens piratennest op Walcheren heeft kunnen handhaven? Dat is de centrale vraag waarop in dit opstel naar een antwoord wordt gezocht.

Schriftelijke bronnen onthullen slechts een schim van Deense aanwezigheid. De schaarse gegevens scheppen daardoor ruimte voor interpretatie. Het is hier dan ook alleen mogelijk het meest waarschijnlijke scenario te schetsen. Door de situatie te plaatsen in de context van de gebeurtenissen in een groter verband valt er meer af te leiden. We moeten dan onze blik richten op de goed gedocumenteerde bewegingen van de Noormannen in Engeland en de politieke ontwikkelingen in het Frankische rijk. Wanneer we de positie van Walcheren vanuit dit bredere perspectief bekijken, dan is het mogelijk een beeld te krijgen waarin Deense piraten een prominente rol hebben gespeeld. Mannen met namen als Haraldr *junioris*, Hróðulfr, Ásgeirr, Kalbi en Ubbi 'de Fries' kunnen met het eiland in verband worden gebracht. Sommigen leidden louter een piratenbestaan. Van anderen kunnen we een relatie met de in de Lage Landen opererende Deense heersers vermoeden. Het lijkt niet te gewaagd om te veronderstellen dat Walcheren voor velen als een steunpunt dienst heeft gedaan.

De positie van deze mannen was door de bescherming die het ontoegankelijke en waterrijke gebied hun bood, vrijwel onaantastbaar. Op medewerking van de plaatselijke bevolking konden de Frankische heersers nauwelijks rekenen. Daarbij was het gebied tussen de Honte en de (Ooster)Schelde lang omstreken. Aanvankelijk lag het in het grensgebied van Friezen en Franken, later van West-Francië en Lotharingen, daarna lag hier het strijdtoneel van de graven van Vlaanderen en Holland. In de negende eeuw vormde de Scheldedelta een *status aparte* tussen de verschillende Frankische deelrijken. Een positie waarmee de opportunistisch ingestelde Noormannen hun voordeel konden doen.

Walacria

Vanaf de jaren dertig van de negende eeuw werden de kusten rond de Noordzee regelmatig geteisterd door Scandinavische, met name Deense, vikingen. Zij werden in eigentijdse bronnen veelal aangeduid als Noormannen, heidenen of piraten. Wilden ze de Noordzee oversteken naar Engeland dan zullen ze naar de meest gunstige plaats voor een overtocht gezocht hebben, de ongeschiktheid van hun langschepen bij hoge zeegang in aanmerking nemende. Daarbij moeten ze zoveel mogelijk de binnenwateren, zoals de Waddenzee, het Almere en de Zeeuwse wateren benut hebben. Maar zuidelijker dan de Scheldedelta konden de piraten via binnenwateren niet komen. Hier moest de oversteek naar Engeland gewaagd worden. Bovendien moesten ze hier ook foerageren en een gunstige wind afwachten. Op een eiland in de Scheldemonding lag een handelsnederzetting, die door intensieve handelscontacten met Engeland voor hen de bekendste en meest aangewezen landings- en pleisterplaats was. De hier aanwezige nederzetting werd door Alcuin in zijn levensbeschrijving van Willibrord genoemd als de *villa Walichrum*¹. In latere bronnen werd de plaats veelal aangeduid als *Walacria*, waarvan de naam Walcheren afgeleid is². Nadat andere delen van het eiland bewoonbaar werden, kreeg het hele eiland deze naam. Ook andere, toen nog naamloze, en waarschijnlijk onbewoonde eilanden werden tot *Walacria* gerekend. De naam werd steeds gebruikt voor zowel de nederzetting als het achterliggende land, omdat beide zeer met elkaar verweven waren. Het eiland bleef voortbestaan, maar de nederzetting is lang geleden door de zee verzwolgen. Dat was ook het lot van een nederzetting op Schouwen, aan de overzijde van de Scheldemonding, waarschijnlijk

¹ *venit ad quandam villam Walic(h)rum nomine*, Alcuin, *vita Willibrordi*, zie Levison, 1920, 128.

² Gysseling, 1960, 1035.

Scaltheim geheten³. Schriftelijke bronnen suggereren steeds het grote belang van *Walacria*, terwijl *Scaltheim* nauwelijks of niet ter sprake komt.

De resten van de vroeg-middeleeuwse nederzetting op Walcheren waren tot in de negentiende eeuw zichtbaar, doch zijn nu door de voortschrijdende kusterosie te ver van de laagwaterlijn verwijderd om ooit nog tevoorschijn te komen. Tegenwoordig komen op het strand slechts af en toe structuren vrij, zoals ontwateringsloten, die oorspronkelijk meer landinwaarts gelegen waren.

Willibrord op Walcheren, schoolplaat van Charles Rochussen (1824-1894). Het heidense afgodsbeeld dat Rochussen heeft weergegeven is een Romeins beeld van Mercurius.

Voor de Walcherse kust bij de buitenplaatsen Duinvliet en Westhove ten noordoosten van Domburg zijn twee vroeg-middeleeuwse bewoningskernen met grafvelden gevonden. Daarvan is de lokatie Duinvliet, op grond van munten en andere vondsten, in de zesde tot en met de achtste eeuw en de lokatie Westhove in de negende eeuw gedateerd⁴. De handelsplaats *Walacria* raakte in het midden van de negende eeuw in verval. De economische activiteiten verplaatsten zich aan het begin van de tiende eeuw naar het centrale deel van het eiland. Toch moet de plaats aan het einde van de negende eeuw nog van belang geweest zijn. De toen aangelegde 'duinburcht', waarvan de naam Domburg is afgeleid, zal niet toevallig de grootste van de Zeeuwse ringwalburgen geweest zijn⁵.

De vroeg-middeleeuwse handelsplaats lag op een verhoogde rug aan de zogenoemde kreek van Westhove en werd waarschijnlijk door een duinenrij tegen de zee en de wind beschermd. Deze kreek mondde uit in de Oosterschelde, destijds net als de Striene een hoofdstroom van de Schelde. De Honte, de voorloper van de Westerschelde, was nog van geringe betekenis. Via de Striene kon in noordelijke richting per schip de Maas worden bereikt. Er zijn archeologische aanwijzingen dat er tot in de negende eeuw op het eiland bijna geen bewoning was met uitzondering van de nederzetting. De Romeinen merkten de onbegaanbaarheid van het mondingsgebied van de Schelde al op. Ze troffen achter de strandwallen slechts een uitgestrekt veenlandschap aan. Door de transgressie, die na de Romeinse periode optrad, werd de toegankelijkheid van het gebied er niet beter op. Voor de

³ Waitz, 1887, 261.

⁴ Van Heeringen, 1995, 42-44.

⁵ Van de door Huizinga (1935, 43) op grond van het toponiem 'de Wal' vermoede burcht in Domburg werden in 1991 resten opgegraven, waaruit blijkt dat deze een uitwendige diameter had van 265 meter, en hij daarmee verreweg de grootste ringwalburg in Zeeland is. Van Heeringen, 1992, 58.

nederzetting was weinig landbouwgrond beschikbaar. Er konden schapen op de schorren en de kreekruggen worden gehouden⁶ en uit het verzilte veen werd zout gewonnen⁷. De plaats dankte haar bestaan dan ook voornamelijk aan de handel. De lokatie aan een beschutte kreek nabij de monding van de Schelde maakte de nederzetting welhaast een ideale plaats voor overzeese handel. Een koperen schaalte van een muntbalans is de stille getuige van mercantiele activiteiten, die kunnen wijzen op contacten buiten het Frankische rijk⁸. De gunstige ligging ten opzichte van de oversteek naar Engeland was een gegeven dat al door de Romeinen op waarde werd geschat en ook door de Friese handelslieden zal zijn benut. De gevonden munten tonen aan dat er volop betrekkingen met Engeland waren. Zeeland sluit toponymisch dan ook bij het Oud-Engels aan⁹. Mogelijk was de plaats een schakel in de slavenhandel van Engeland naar Verdun, de grootste slavenmarkt van het Frankische rijk. Zoals Dorestad lag op de grens van de handelssferen van het Austrasische achterland en de Noordzee, zo vormde de nederzetting op Walcheren de verbinding tussen Neustrië en de zee. De plaats kan dan ook worden gezien als een tegenhanger van Dorestad wat de Noordzeehandel betreft. Beide handelsplaatsen lagen aanvankelijk in het Frankisch-Friese grensgebied. Ligging in een grensgebied, eerst politiek en later mercantiel, moet een belangrijke voorwaarde voor het bestaan van beide plaatsen geweest zijn.

Het strand bij Westhove.

We kunnen ons aan de hand van vroegere verslagen slechts een beperkte voorstelling van de plaats maken. De verschillende bewoningsresten van de verdronken nederzetting waren over vele honderden meters verspreid. Ze wekken de indruk van een aanzienlijk conglomeraat met een laat-Merovingisch deel ter hoogte van Duinvliet en een Karolingische nederzetting bij Westhove. Bij de laatste lokatie tekent zich vaag een *Einstraßenanlage* af, een eenstraatswik met twee grafvelden volgens mogelijk Fries concept. De rijke bijgiften weerspiegelen de welstand van de bevolking. Er woonden *multas feminas* en er was *infinita diversi generis pecunia* aanwezig¹⁰. In 837 kon de bevolking een schatting worden opgelegd. De plaats moet een aanzienlijk handelscentrum geweest zijn. Alleen al de Karolingische nederzetting was over 1300 meter te vervolgen¹¹.

⁶ Berichten dat er schapen op de schorren in het binnenland werden geweid, zijn er voor verschillende plaatsen in Zeeland (Henderikx, 1995, 78). Hoewel dit niet in de bronnen wordt genoemd, moet dit ook voor Walcheren hebben gegolden.

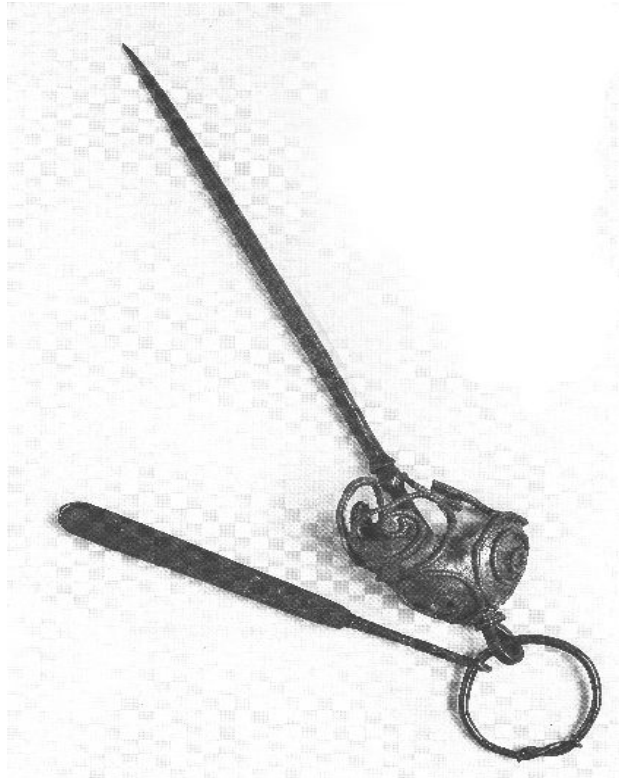
⁷ Koch, 1992, 55-56.

⁸ Van Heeringen, 1990, 51-52.

⁹ Blok, 1968, 29; het gebied van de Scheldedelta wordt in het navolgende voor het gemak Zeeland genoemd, hoewel de naam voor het eerst voorkomt in de twaalfde eeuw.

¹⁰ AX 837, 342.

De kerk had al vroeg belangstelling voor Walcheren. Mogelijk hadden geestelijken als Amandus en Eligius in de zevende eeuw het gebied betrokken bij hun missiewerk¹². Maar van hun inspanningen blijkt weinig over als Willibrord aan het einde van die eeuw een heidens afgodsbeeld in de *villa Walichrum* vernielt¹³. De aanwezigheid van een bewaker doet vermoeden dat het beeld zich binnen een bouwwerk, een *fanum*, bevond. Willibrord stichtte hier, waarschijnlijk ter plaatse van deze cultusplaats, een kerk. Nadien kan hij deze kerk en haar bezittingen aan de abdij van Echternach hebben geschonken¹⁴. Wanneer later de handelsplaats door de zee wordt verzwolgen, is de kerk, inclusief de inmiddels verworven relieken van Willibrord, verplaatst naar Westkapelle. Deze plaats moet haar naam, evenals Oostkapelle, te danken hebben aan de ligging ten opzichte van Domburg¹⁵. Het belang van de handelsplaats in aanmerking nemende, is het niet ondenkbaar dat er een bescheiden priesterconvent bij de kerk van Domburg functioneerde. Volgens de *Passio Friderici* liet de Utrechtse bisschop er na zijn bezoek priesters achter¹⁶.

Zilveren toiletgarnituur van het strand van Domburg (RACM/SCEZ)

Om het missiewerk van Amandus te ondersteunen, had de Frankische koning Dagobert (602-639) koninklijke domeinen ter beschikking gesteld. Hierop kunnen de Walcherse bezittingen van de Gentse Sint-Baafsabdij terug te voeren zijn. Ook andere abdijen, zoals die van Lorsch, hadden goederen op het eiland - dat moeten voor een groot deel koninklijke schenkingen geweest zijn. Maar belangrijke delen behield de koning voor zichzelf. Want het eiland, waaronder naar we mogen aannemen de handelsplaats zelf, was een kroondomein¹⁷. Behalve voor de revenuen, die belastingen op de handel zal hebben opgebracht, was de nederzetting voor de koning vooral van militair belang door de

¹¹ Braat, 1954, 140; zie ook het verspreidingskaartje in Van Heeringen, 1995, fig. 35, met daarop de vindplaatsen 2 t/m 6.

¹² Er valt zelfs te denken aan een kerkstichting door Eligius in het Merovingische deel van de nederzetting, Dekker, 1971, 46-48.

¹³ Alcuin, *vita Willibrordi*, zie Levison, 1920, 128.

¹⁴ Dekker (1971, 50) oppert de mogelijkheid dat deze kerk steeds een eigenkerk van de koning is geweest.

¹⁵ Hier wordt voor de duidelijkheid voor de vroegmiddeleeuwse handelsplaats, hoewel anachronistisch, de naam Domburg, gebruikt.

¹⁶ Het munster in Middelburg kan wellicht als opvolger van het convent in Domburg worden gezien, Van Vliet, 2002, 198 en 120-121.

¹⁷ AB 841, 54; Koch 1970, 42, 63; waarschijnlijk behoorden grote delen van Zeeland tot het koningsgoed op grond van aanspraken van de vorst op het wildernisregaal.

strategische ligging aan de monding van de Schelde. Hier had Lodewijk de Vrome (814-840) een *seditio*, een versterking, doen oprichten, waar tijdens een vikingaanval een militaire bevelhebber sneuvelde¹⁸. Domburg is dus tevens te beschouwen als een garnizoensplaats. Ook verbleven er veel *optimates imperatoris*, edelen in dienst van de keizer. We moeten daarbij eerder denken aan plaatselijke edelen dan aan een keizerlijk gevolg. Waren dit *homines franci*, vazallen van de keizer met een voornamelijk militaire functie? Zij blijken in het gebied gegoed te zijn geweest, getuige de cijns die zij aan de Sint-Baafsabdij betaalden¹⁹. Hun afhankelijke positie lijkt de weidse benaming *optimates* te weerspreken.

Ook de Utrechtse kerk had belangen op het eiland. Zij kreeg sinds de dagen van Pippijn de Middelste (680-714) eentiende deel van de fiscale opbrengsten binnen het bisdom, waaronder ook Zeeland was begrepen. Bovendien kan de kerk van *Walacria* een bisschoppelijke eigenkerk geweest zijn, ook al bestaan hiervoor geen directe bewijzen²⁰.

Een enkele keer komen we de naam van de nederzetting *Walacria* in een meervoudsvorm tegen²¹. Dat vinden we ook bij Dorestad, waar we een Boven- en een Benedenstad aantreffen. De Merovingische Bovenstad had daar voornamelijk een bestuurlijke en kerkelijke functie, terwijl de Karolingische Benedenstad een overwegend mercantiele en ambachtelijke functie had. Het is verleidelijk een dergelijke tweedeling ook op *Walacria* toe te passen²². We zouden de versterkte garnizoensplaats met de door Willibrord gestichte kerk dan in de Merovingische lokatie ter hoogte van Duinvliet kunnen vermoeden, terwijl de handelsnederzetting zich in het Karolingische deel bij Westhove zou hebben bevonden. Helaas blijft dit in elk opzicht speculatie, want over de werkelijke ligging van de garnizoensplaats, het kerkelijke centrum en de handelsplaats is ons niets bekend.

Vikingen

Vanaf 835 worden er regelmatig vikingraids op de Engelse kusten gemeld²³. Domburg moet rond die tijd een belangrijke rol zijn gaan spelen als steunpunt voor Deense piraten en kon tevens als uitvalsbasis dienen voor aanvallen op de Friese kustlanden. Want deze werden vanaf 834 praktisch jaarlijks door plunderingen geteisterd. Hun aanwezigheid op het eiland is voor de eerste jaren slechts indirect af te leiden, want een directe getuigenis van hun verblijf hebben we niet. Zo zou volgens de kroniekschrijver Flodoard de bij keizer Lodewijk de Vrome in ongenade gevallen bisschop Ebo van Reims in 834 naar de Noormannen zijn gevluht²⁴. Blijkbaar ging Flodoard er in de tiende eeuw van uit dat ze zich permanent in of ten noorden van West-Francië hebben opgehouden. Ook de actie van Lodewijk de Vrome - hij wilde een militaire versterking op *Walacria* realiseren - wijst op de plaatselijke aanwezigheid van piraten. Al in 834 reorganiseerde hij de door zijn vader Karel de Grote opgezette kustverdediging en het jaar daarop nam hij aanvullende defensieve maatregelen²⁵. Maar dat alles had weinig succes, de plunderingen gingen door. De keizer bestrafte enige graven wegens hun nalatigheid bij de bestrijding van de piraten en dreigde met strengere straffen²⁶.

En dan wordt *Walacria* overrompeld, juist de plaats waar de Frankische militaire bezetting aanzienlijk en waarschijnlijk de grootste in de Friese en Vlaamse kustlanden was. Het moet voor de aanvallers dan ook van groot belang geweest zijn dat dit voor hun essentiële steunpunt heroverd werd. In de zomer van 837 kregen Deense piraten het eiland na deze raid in handen²⁷. Lodewijk de Vrome stelde direct een reis naar zijn opstandige zoon Lotharius I (840-855) in Italië uit en haastte zich naar zijn

¹⁸ Theganus Continuatio, in: Tremp, 1995, 256.

¹⁹ Harenberg, 1984, 51.

²⁰ Dekker, 1971, 50. De veronderstelde kerk komen we evenals andere goederen niet in de goederenlijst van Sint-Maarten tegen. Als die er geweest waren, zullen ze in de loop van de negende eeuw wel voor de Utrechtse kerk verloren gegaan zijn en zouden als zodanig zijn opgenomen in de goederenlijst. Mogelijk hebben we te maken met een koninklijke eigenkerk, die pas ten tijde van de rijkskerk in handen van de Utrechtse bisschop is overgegaan.

²¹ Als *Walcras*, zie Pertz, 1846, 466 en als *Gualacras*, zie AB 841, 54.

²² Van der Tuuk, 2005, 9-10.

²³ ASC 832 [=835]; ASC 833 [=836]; ASC 835 [=838], zie Garmonsway, 1953.

²⁴ Migne, 1879, col. 134 ; Dat een Frankische bisschop hulp zocht bij Noormannen is minder vreemd dan het lijkt. Ebo had in voorgaande jaren tijdens missiewerkzaamheden in Denemarken vriendschappelijke banden met de Denen opgebouwd.

²⁵ Zo blijkt uit een brief van Einhard dat in 834 de *custodia maritima* van de Vlaamse kust is opgedragen aan *homines nostri* (Hampe, 1899, 121); over de datering en achtergronden van deze brief zie D'Haenens, 1967, 108, 205; *disposita omni maritima custodia*, AB 835, 28.

²⁶ Astronomus c. 54, in: Tremp, 1995, 504.

²⁷ AB 837, 32.

palts in Nijmegen om maatregelen te nemen²⁸. Blijkbaar was deze gebeurtenis zo belangrijk dat de keizer daarvoor zijn plannen wijzigde om zich persoonlijk met de zaak te gaan bemoeien. Hij had eerder dat jaar de kustverdediging nog op orde gebracht²⁹. De genomen maatregelen logen er niet om en wijzen erop dat de verdediging van het eiland beschouwd werd als meer dan een lokale aangelegenheid. Er was een garnizoen of versterkte wachtpost ingericht en Eggihard, de graaf van *Walacria* en mogelijk tevens de meier van het kroondomein, werd gesteund door een *dux*, een militair bevelhebber. Dat was de aan Lodewijk getrouwe Deense aanvoerder Hemmingr³⁰. Alle maatregelen werden op het eiland geconcentreerd, terecht verwachtte men juist daar een aanval. Maar de organisatie van de verdediging bleek nog niet voltooid, want er was sprake van een onvoorbereide verdediging³¹. Eggihard, Hemmingr en andere edelen kwamen bij deze aanval om het leven. Mogelijk werd Hemmingr pas in het voorjaar van 837 naar de kust gezonden, juist om zijn veronderstelde kennis van Deense gevechtstactieken. De jammerlijke mislukking van de verdediging - door 'traagheid van de onzen'³² werd het Frankische garnizoen in de pan gehakt - en de dood van de aanvoerders was genoeg reden voor Lodewijk om zelf in te grijpen. De grote aandacht, die er aan de verdediging was besteed, doet vermoeden dat de Franken het Zeeuwse kustgebied als de achilleshiel van hun kustverdediging beschouwden. Waarom waren de Franken niet in staat het eiland te verdedigen? Het antwoord zou kunnen liggen in de onwil van de plaatselijke bevolking om de Frankische heersers te steunen.

Als het over Walcheren gaat, lijken de christelijke auteurs het eens te zijn over de heidense neigingen van de 'barbaren van de kuststreek'. Ondanks het stichtelijke werk van Eligius en de zijnen bleef het een heidens bolwerk, waar tot in de tijd van Willibrord een afgodsbeeld werd bewaakt door een agressieve bewaker. De handelsplaats was en bleef sterk verweven met de heidense Noordzeecultuur. Bisschop Frederik van Utrecht zou zich nog in de negende eeuw naar het eiland gespoed hebben om de zondige bevolking tot inkeer te brengen³³. De vele bijgiften in overigens wel overwegend oost-west georiënteerde graven uit die tijd doen inderdaad vermoeden dat we met een niet (praktiserend)-christelijke of tenminste een slechts oppervlakkig gekerstende bevolking te maken hebben³⁴. En dat is opmerkelijk in een gebied dat al sinds lang deel uitmaakte van het Frankische rijk. De handelsplaats moet een slechte reputatie hebben gehad. Ondanks de gunstige ligging van Domburg meden *peregrini* uit Engeland de plaats en reisden liever over Quentovic naar het continent. Er heerste volgens Dekker een vrijheidsdrang, die met de Friese te vergelijken is, toen er in de elfde eeuw een opstand tegen de Vlaamse overheersers uitbrak en de belastinginners van de graaf het moesten ontgelden³⁵. Hiermee hebben de eilanders hun heldhaftige imago weten te prolongeren, ook al hebben ze zich nadien niet meer vrij kunnen worstelen van de Vlaamse graven. Hoewel het Zeeuwse kustgebied tot aan het Zwin formeel tot het dukaat *Frisia* werd gerekend, sloot het gebied erfrechtelijk en juridisch eerder aan bij de Vlaamse gewesten dan bij *Frisia*. De bevolking zal dan ook grotendeels een Gallo-Romeinse achtergrond gehad hebben. Toch zullen de kooplieden annex vrachtaarders, al of niet permanent woonachtig in Domburg, voornamelijk van Friese afkomst geweest zijn. We kunnen hier, net als in veel andere plaatsen in Noordwest-Europa een Friese handelskolonie vermoeden. Daarnaast moeten de hiervoor gememoreerde Engelse betrekkingen hun stempel hebben gedrukt op een niet te verwaarlozen Angelsaksisch element in de gemeenschap.

Abt Thiofrid van Echternach (1081-1110) - de Walchenaren brachten hem met hun *longi naves*, langschepen, naar hun eiland - had bij zijn bezoek nu niet bepaald een gunstige indruk van de bevolking gekregen. Hij heeft het over 'het woeste volk bij de zee', dat gemakkelijk weer tot het heidendom verviel en zich door geen autoriteit de wet liet voorschrijven³⁶. De zelfstandigheid van de bevolking wordt weerspiegeld in het relatief weinig voorkomen van Karolingische *denarii*³⁷, een

²⁸ Theganus *continuatio*, in Tremp, 1995, 256 ; AF 837, 22; Astronomus, in Tremp, 1995; AB 837, 32.

²⁹ In (of voor) mei 837 neemt Lodewijk maatregelen om de Friese kust te verdedigen (*disposita Frisiae maritimaque custodia* = hij plaatste bewaking in Frisia (en?) langs de kust).

³⁰ AB 837, 32; AF 837, 22; AX 837, 342; Theganus *continuatio*, in Tremp, 1995, 256.

³¹ AB 837, 32.

³² AB 838, 36.

³³ *passio Friderici*, zie Holder-Egger, 1887, 349.

³⁴ Lebecq, 1983, 143; het verband tussen grafbijgiften en heidendom is overigens omstreden, zie Halsall, 2000, 271.

³⁵ Dekker, 1971, 53 e.v.

³⁶ Thiofrid, *vita Willibrordi*, zie Pertz, 1874, 27.

³⁷ Van Heeringen, 1995, 48.

aanwijzing voor de geringe invloed van de Frankische machthebbers. Iets dergelijks vinden we bij de Friezen in *Frisia Ulterior*, eveneens weerspiegeld door numismatische gegevens³⁸.

Een dergelijke bevolking zal eerder geneigd zijn geweest om Deense avonturiers - heidense broeders en partners in de mariene handel - gastvrijheid te verlenen. Er zijn objecten gevonden, die inderdaad wijzen op – mogelijk mercantiele – contacten met Denen, zoals een zilveren halsring, een deel van een brocheverbinding, een fragment van een bronzen sieraad en een zilveren toiletgarnituur. De meeste voorwerpen zijn op het strand bij Domburg gevonden, en zijn zeer waarschijnlijk afkomstig van het grafveld van de nederzetting die aan de kreek van Westhove lag³⁹. Van de *in situ* waargenomen overblijfselen is de vermelding van een centraal graf met daarin een zwaard, waaromheen radiaal andere graven gegroepeerd waren, het meest spectaculair⁴⁰. De opstelling doet denken aan de inhumatie van een vingleider in het Engelse Repton, omringd door een grote hoeveelheid secundair begraven menselijke beenderen⁴¹.

Een belangrijke aanwijzing voor de permanente vestiging van Denen in Domburg vormt de aanwezigheid van Arabische dirhems. Het nagenoeg ontbreken van deze munten in Dorestad en Tiel doet vermoeden dat handelscentra geen rol speelden in de verspreiding ervan. De meeste Arabische munten zullen zijn verspreid door Noormannen die zich met medeneming van hun zilver in *Frisia* hadden gevestigd, zoals door Besteman aannemelijk is gemaakt⁴².

We keren terug naar de raid op *Walacria* in 837. Nadat ze het eiland geplunderd hadden, stootten de piraten door naar Dorestad. Maar ze trokken zich terug nadat ze vernamen dat Lodewijk de Vrome met een leger naar het *castrum* Nijmegen was gesnel. Ze zullen zich op Walcheren, onbereikbaar voor de Frankische legermacht, hebben teruggetrokken. De keizer, ervan doordrongen dat zijn leger vanaf de landzijde niets kon uitrichten, gaf daarom opdracht een vloot op orde te brengen. Hij beseftte dat hij niets kon uitrichten zonder de schepen en de maritieme bekwaamheden van de plaatselijke Friese kooplieden, die de beschikking hadden over een eigen vloot. En juist dezen hadden het laten afweten. De Friezen waren volgens de West-Frankische chroniqueur Prudentius ongehoorzaam geweest⁴³. Maar uit zijn woorden spreekt een zekere aarzeling. Want het lag niet zo voor de hand om hun koopvaardij schepen op te eisen, ook al waren de ze landweerplichtig. Om de kooplieden in het gareel te brengen, stuurde Lodewijk daarom strenge abten en graven op hen af. Hun komst wijst erop dat er een grotere groep nalatig moet zijn geweest. Wanneer het slechts om enkele individuen zou zijn gegaan, zouden zij wel op de gebruikelijke wijze gestraft zijn, bijvoorbeeld door confiscatie van goederen. De abten zullen gezocht hebben naar een oplossing om de Friezen te engageren. Of ze daarbij veel succes hebben gehad, valt te bezien. Mocht er al sprake geweest zijn van enig Frankisch militair overwicht, dan heeft dat in ieder geval niet lang geduurd en is Walcheren spoedig weer in handen van Deense vrijbuiters gevallen. Want in 841 blijken ze op het eiland aanwezig te zijn. Althans in dat jaar droeg Lotharius I 'Walacria en aangrenzende gebieden', waarschijnlijk Zeeland Bewesterschelde, aan de Deense prins Harald junior over⁴⁴. We moeten aannemen dat deze het gebied dan al bezet had en dat de feitelijke situatie gelegaliseerd werd.

Het kustgebied bezuiden de Maas was krachtens de Verdelling van Worms in 839 formeel in handen van Karel de Kale (840-877) gevallen. Door zijn verbond met de Denen had Lotharius het gebied feitelijk geïsurpeerd. Hij kreeg het dan ook met het Verdrag van Verdun in 843 - dergelijke verdragen waren veelal een bevestiging van de militaire *status quo* van het moment - formeel in handen⁴⁵. Niet voor niets wond Prudentius zich bijzonder op over de overdracht van *Walacria* aan een 'duivelsaanbidder'. 'Als dank voor zijn verdienste', sneerde hij. Deze verdienste bestond volgens de verbolgen kroniekschrijver uit het plunderen van Friese kuststreken ten bate van Lotharius en ten nadele van Lodewijk de Vrome⁴⁶. Het was volgens Prudentius dus Harald junior die, samen met Lotharius, verantwoordelijk was geweest voor de aanval op Walcheren in 837. Dat zou heel goed kunnen, want Lodewijk de Vrome had eerder toenadering gezocht tot de Deense koning Hárekr

³⁸ Henstra, 2000, 62 e.v.

³⁹ Alle vondsten zijn beschreven in: Van Regteren Altena, 1971, 40-43; voor het toiletgarnituur zie: Van Heeringen, 1990.

⁴⁰ Braat, 1954, 141.

⁴¹ Biddle & Kjølby Biddle, 2001, 67-80.

⁴² Besteman, 2004.

⁴³ AB 837; 32.

⁴⁴ AB 841, 54.

⁴⁵ AB 843, 60. We mogen aannemen, dat het gebied dat later Zeeland Bewesterschelde werd genoemd, eveneens aan Lotharius toekwam, omdat het tot Frisia behoorde.

⁴⁶ AB 841, 54

Guðröðarson (voor 827-854), de aartsvijand van de uit Denemarken verdreven clan van Haraldr junior. De betrekkingen van beide koningen hadden de leden van deze clan in de armen van Lotharius gedreven, nu deze laatste in conflict was gekomen met zijn vader. Lotharius hoopte door de overdracht van koningsgoederen Haraldr junior en zijn broer Hrœrekr (Rorik), als medestanders in de strijd tegen zijn vader en later tegen zijn broers, verder aan zich te verplichten. Haraldr en Hrœrekr hadden al eerder de *vicus* Dorestad, strategisch in het rivierengebied gelegen, in handen gekregen⁴⁷. Prudentius was wel selectief in zijn commentaar, want over de overdracht van de *cella* Torhout bij Brugge door Karel de Kale aan de Deen Ragnarr repte hij met geen woord⁴⁸. Dat die overdracht in dezelfde periode plaatsvond zal wel geen toeval geweest zijn, ook Karel zocht in het waterrijke kustgebied blijkbaar militaire steun bij Deense warlords.

In de monding van de Schelde gelegen, was Domburg een ideale uitvalsbasis voor aanvallen op het rijk van Karel de Kale. Terwijl de Friese kusten gevrijwaard bleven van plunderingen verlegden de piraten hun aanvallen naar West-Francië en Engeland⁴⁹. De kroniekschrijver Nithard suggereerde hierbij machinaties van Lotharius⁵⁰. Daarnaast lijkt de vorst met de bezetting van Walcheren de komst van vrije vikingen naar het Zeeuwse kustgebied te hebben willen pareren. Want hoewel het eiland in 837 was leeggeplunderd, zal het als springplank naar Engeland in trek zijn gebleven en moet als pleister- en foerageringsplaats een belangrijke rol hebben gespeeld.

Met de stationering van Haraldr zal een aantal van zijn meer avontuurlijk aangelegde kameraden liever zijn eigen weg gegaan zijn. Zoals de vikingaanvoerder Ásgeirr, die juist aan zijn omzwervingen begint als Haraldr junior *Walacria* in leen krijgt. Waarschijnlijk behoorde hij oorspronkelijk tot de groep van Haraldr, maar koos liever voor het ruime sop⁵¹. Uit zijn omzwervingen kunnen we opmaken dat hij uit was op buit en geen politieke ambities had. In 841 voer hij door het Kanaal naar het Seinegebied en plunderde Rouen⁵². Daarna is hij voornamelijk in het gebied van de Loire te vinden. Met zijn achtergrond is het begrijpelijk dat Ásgeirr de door zijn Deense makkers beheerste Friese gebieden verder heeft gemedan.

Terwijl in de decennia na de komst van de Denen veel plundertochten in het Scheldegebied werden ondernomen, is er uit diezelfde periode geen enkele melding van een aanval op het Zeeuwse kustgebied bekend. Dat gegeven vormt een aanwijzing dat de piraten die het Scheldegebied onveilig maakten zich juist in de Scheldemonding ophielden. Het is bekend dat ze langdurig posities innamen op eilanden in de mondingen van rivieren als de Theems en de Loire. Dan is het niet onlogisch dat ze dat ook op Walcheren, in de monding van de Schelde, deden. Door de centrale plaats tussen de verschillende aanvalsdoelen in het Noordzeegebied is het Zeeuwse eiland de meest waarschijnlijke kandidaat voor hun uitvalsbasis. Met name uit de Angelsaksische bronnen kunnen we ons een beeld vormen van hun transmarine bewegingen. Tussen 835 en 850 werden verschillende landingen van de 'heidanen' op de Engelse kusten gemeld, het zwaartepunt lag in de Theemsmonding⁵³. Komen er nog andere plaatsen in of nabij het Zeeuwse kustgebied in aanmerking als potentiële lokatie voor een basis van Deense piraten? Een mogelijke handelsplaats zoals *Scalthheim* op Schouwen, hiervoor reeds gememoreerd, lag evenzeer gunstig maar wordt in de bronnen op geen enkele manier met vikingactiviteit in verband gebracht. Het *emporium* Witla bij de Maasmondung moet voor het Frankische leger beter bereikbaar zijn geweest en was uit dien hoofde minder aantrekkelijk om als piratenverblijf te dienen. Bovendien werd Witla in 836 verwoest⁵⁴ en lijkt sindsdien van de aardbodem verdwenen. De oude naam van een zijriviertje van de Schelde bij Merksem ten noorden van Antwerpen was Holma of Holme. De naam was waarschijnlijk afgeleid van een waard met dezelfde naam. Later is die naam veranderd in Steenborgerweert⁵⁵. Holma zal van het Oud-Noordse *holmr* afgeleid zijn. In Scandinavië, maar ook met Noormannen in verband te brengen gebieden in Engeland en Normandië, komen afleidingen van *holmr* voor in de betekenis van eiland of kleine hoogte⁵⁶.

⁴⁷ AF 850, 38.

⁴⁸ *Vita Anskarii*, Robinson, 1921, c. 21,

⁴⁹ AB 841, 52; AB 842, 58; AB 843, 60; ASC 837 [=840], 62; ASC 838 [=841], 62-64; ASC 839 [=842], 64; ASC 840 [=843]; ASC 845 [=848].

⁵⁰ Scholz, 1972, 167.

⁵¹ De Vries, 1923, 126.

⁵² AB 841, 70; *Fragmentum Chronici Fontanellensis*, zie Pertz, 1829, 301.

⁵³ ASC 832 [=835]; ASC 833 [=836]; ASC 835 [=838]; ASC 838 (=841); ASC 839 [=842]; ASC 840 (=843); ASC 845 [=848].

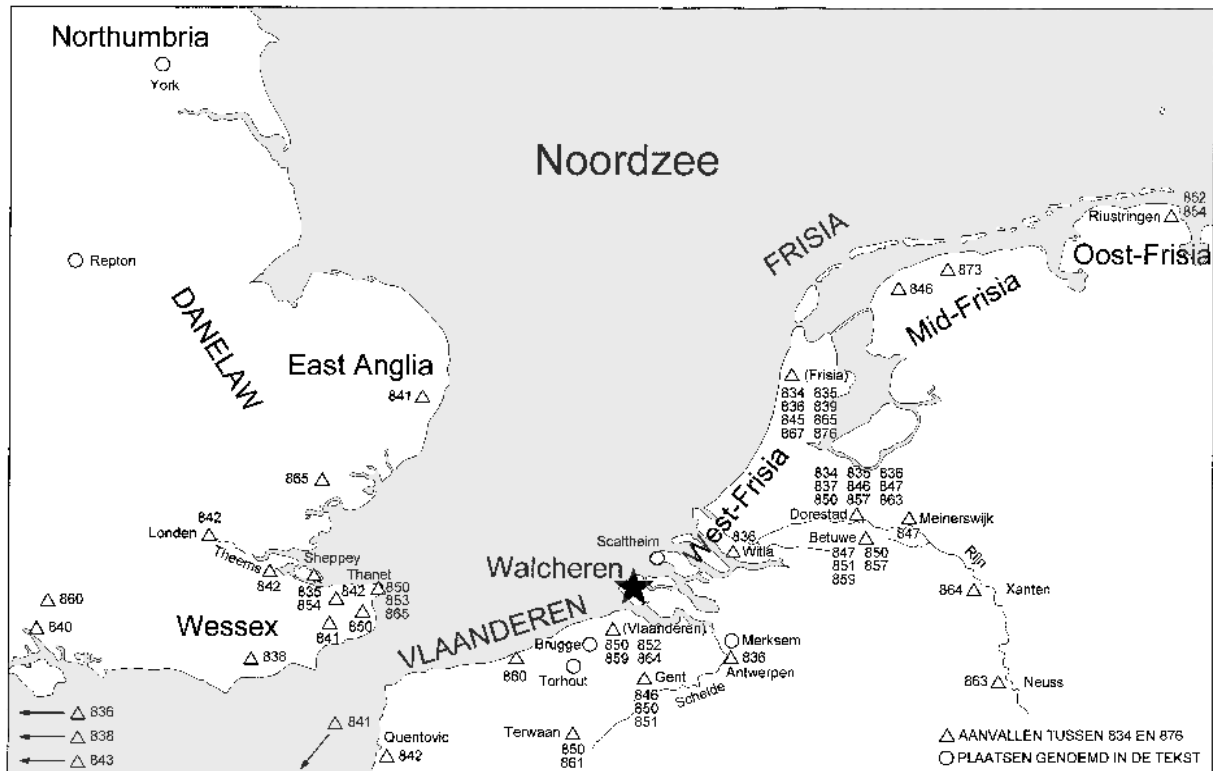
⁵⁴ AF 836, 22.

⁵⁵ Van Loon, 1977, 161 e.v.

⁵⁶ Schönfeld, 1958, 99-101; De naam *holmr* komen we als afgeleide ook op verschillende plaatsen langs de Friese kust tegen, meestal in de betekenis van hoogte.

Hoewel dit toponiem en een in de buurt gevonden muntschat uit het midden van de negende eeuw⁵⁷ doet vermoeden dat zich bij Merksem te eniger tijd Noormannen kunnen hebben opgehouden, bieden deze gegevens toch te weinig houvast om hier een permanente occupatie te vermoeden.

Walcheren, centraal gelegen tussen de geplunderde doelen

Walcheren zou dus kunnen worden opgevat als een piratennest, een vergaarplaats van ongebonden vikingen. Hier hadden ze een haven voor hun vloot en een door Lodewijk de Vrome opgerichte *sedditio*, mogelijk een versterking. Het is dan ook de vraag in hoeverre Lotharius na de dood van Harald junior in 844 het Zeeuwse gebied onder controle had. Na de dood van de Deen konden zijn mannen zich gemakkelijk in het betwiste en ontoegankelijke Zeeuwse kustgebied hebben gehandhaafd en Hrœrekr, de verdreven broer van Harald, hebben bijgestaan bij diens aanvallen op de Friese kusten. Want Harald en Hrœrekr waren in ongenade gevallen bij Lotharius, waarschijnlijk nadat de koning tot een vergelijk was gekomen met zijn broers Lodewijk de Duitser en Karel de Kale. De Karolingische vorsten hadden vrede met elkaar gesloten en de Deense bondgenoten van Lotharius vormden nu op hun strategische posities in de riviermondingen eerder een bedreiging dan een steun voor de vorst. Harald junior kwam om, maar Hrœrekr wist aan Lotharius te ontsnappen en naar Saksen te ontkomen. Hij verzamelde een vloot en viel de Friese kusten van Lotharius aan. Hoewel hij heel goed medestanders in het Nedersaksische kustgebied kan hebben gerekruteerd, lijkt de basis voor zijn aanvallen meer zuidelijk te liggen. Want het zwaartepunt van de plunderingen lag bij Dorestad en de Betuwe. Dan was het piratennest Walcheren, zoals gezegd, de meest voor de hand liggende plaats voor zo'n basis.

Door zijn acties wist Hrœrekr zijn oorspronkelijke positie als plaatselijke heerser bij Lotharius af te dwingen. De vorst en zijn vazal kwamen in 850 tot een vergelijk en de Deen vestigde zich in Dorestad⁵⁸. Hoewel Lotharius de verdediging van *West-Frisia* – waaronder ook het Zeeuwse kustgebied kan worden gerekend – aan Hrœrekr had toevertrouwd, lijkt er in de situatie in Zeeland geen verandering te zijn gekomen. Vermoedelijk handhaafden zich op Walcheren *piratae Danorum*, Deense piraten, zoals de auteur van de Gentse *Miracula sancti Bavonis* ze noemde⁵⁹. Hrœrekr kon en wilde zich ook niet om dit eiland bekommeren. Een deel van zijn mannen zal, belust op avontuur, geen zin hebben gehad om als grafelijke dienaren bij hun aanvoerder te blijven. Ook zij kunnen heel goed op Walcheren terecht zijn gekomen. We zien vanaf 850 de plunderingen in het Scheldegebied sterk in

⁵⁷ D'Haenens, 1967, 319-320.

⁵⁸ AB 850, 76; AF 850, 38.

⁵⁹ *Miracula sancti Bavonis*, Holder-Egger, 1888, 596.

frequentie toenemen. Door hun oude banden met Hroerekr bleef *Frisia* hiervan goeddeels gevrijwaard. Nadat hij in 857 zijn Friese post had verlaten om zich tijdelijk nabij de Deense grens te vestigen, maakten ze echter van diens afwezigheid gebruik om Dorestad te bestormen en de Betuwe en andere naburige gebieden te verwoesten⁶⁰. Een deel van de mannen van Hroerekr was naar Engeland overgestoken, waar we hen tegenkomen in het gebied van de Theemsmond⁶¹. Anders dan bij de tochten naar Engeland in de jaren 30 en 40 kennen we nu wel de namen van de aanvoerders. Het zijn Hálfðanr, Ívarr en Ubbi 'de Fries'. Met een 'heidens leger van Denen en Friezen' werden winterkampen op de eilanden Thanet en Sheppey bij de Theemsmond ingericht⁶². De naam Hálfðanr doet familiebanden met de in *Frisia* heersende Haraldr-clan vermoeden. De grootvader van Hroerekr en Haraldr junior heette zo. Hálfðanr ambieerde net als veel leden van deze clan een machtspositie en ontwikkelde zich tot heerser van Northumbria⁶³.

De bewoners van *Walacria* zullen de Denen aanvankelijk goedgunstig ontvangen hebben, we stelden het al vast. Bij de raid van 837 werd de Frankische bezetting in de pan gehakt en er zal van de koninklijke en kerkelijke goederen niet veel overgebleven zijn. Maar het valt te bezien of de vreugde over het minimaliseren van de plaatselijke Frankische invloed lang geduurd heeft, want in 837 werd de bevolking al een schatting opgelegd. De noodzakelijke proviand moest van elders worden aangevoerd, want het eiland zelf leverde weinig landbouwproducten op. Vooral toen Walcheren een vrijplaats van ongebonden vikingen was geworden, na het wegvallen van de 'reguliere' bezetting van Haraldr junior, zal de bevolking het zwaar te verduren hebben gehad. In *Frisia* was nergens sprake van Deense kolonisatie, zoals in de Engelse *Danelaw*. Daar treffen we een stand van vrije boeren van Deense afkomst, de *sokemen*, aan. Het ontbreken van toponiemen in de Lage Landen, die, anders dan in de *Danelaw*, op een Deense invloed zou kunnen wijzen, doet vermoeden dat van enige assimilatie geen sprake was. In Engeland lieten de uit *Frisia* afkomstige Deense warlords het land bewerken door de inheemse bevolking. Dergelijke verplichtingen kunnen zij voordien aan de Walcherse bevolking hebben opgelegd. De goede verstandhouding moet alras in vijandschap zijn omgeslagen. De door een storm naar de Walcherse kust afgedreven Noormannenleider Hrollaugr (Rollo) werd volgens de kroniekschrijver Dudo van Saint-Quentin door de plaatselijke bevolking vijandig tegemoet getreden. Niet geheel zonder reden, want Hrollaugr zou het gebied vervolgens hebben geplunderd. Opmerkelijk is dat de Walcherse *congregata multitudine pagensium* volgens Dudo vooral bang was dat Hrollaugr zich blijvend op het eiland zou vestigen⁶⁴. Hoewel het verhaal als geheel een weinig betrouwbare compilatie is, moet Dudo op de hoogte zijn geweest van details over de geschiedenis van Walcheren die ons verder niet zijn overgeleverd. Zo kreeg de in het nauw gedreven Hrollaugr hulp uit Engeland en bleek er nadien een Fries in zijn gevolg te opereren⁶⁵. Misschien moeten we bij de door de Walchenaren te hulp geroepen Reginerus eerder denken aan de negende eeuwse graaf Reginarius, vooral in de Mempiscusgouw gegoed, dan aan de door Dudo ten tonele gevoerde *Raginerus Longi-Colli*, Reinier Langhals van Henegouwen. Deze laatste was pas actief in de tiende eeuw⁶⁶.

Scaldingi

In een skaldengedicht uit de late tiende eeuw klinkt nog de bittere haat tegen de Walcherse bevolking door. De Noorse koning Olaf Tryggvason zou de *Valkera* tot lijken hebben gereduceerd⁶⁷. Opmerkelijk is in dit verband de formulering van de monnik van de Sint-Vaastabdij betreffende plunderingen in het land van de Menapiërs en de Zeeuwen (*Suevi*), omdat de Noormannen vijandig ten opzichte van hen stonden⁶⁸. Het betreft hier Noormannen die in 879 met een groot leger vanuit Engeland naar het vasteland waren overgestoken. Een deel van hen was 15 jaar eerder onder aanvoering van Ubbi 'de

⁶⁰ AF 857, 50; AB 857, 94.

⁶¹ ASC 851, 64.

⁶² ASC 851 [=850]; ASC 853; ASC 854; ASC 860; ASC 865; *vita s. Aedmundi*, zie Migne, 1880, c. 510; *annales Lindisfarnenses*, zie Pertz 1866, 506; *historia de sancto Cuthberto*, zie Johnson South, 2002, 50-52.

⁶³ ASC 876.

⁶⁴ *omni tempore Rollonem Walgris moratorium*, Lair, 1865, 149/150.

⁶⁵ zie ook het elfde-eeuwse relaas van Willem van Jumièges, in Migne, 1882, c. 794-795. Terecht merkte Van Houts (1982, stelling 3) op dat de avonturen van Rollo op Walcheren onderbelicht zijn gebleven.

⁶⁶ Boretius en Krause, *Capitularia II*, p. 275; *Reginarius*, RP 876, 250; *Raganarius*, AB 876, 248

⁶⁷ Jónsson, 1967, 149; mogelijk geldt dit ook voor de vijandige opstelling van de skalden ten opzichte van Vlamingen, zie De Vries, 1923, 156.

⁶⁸ *quia valde illis infesti erant*, AV 880, 298; over de betekenis van *Suevi*, zie Dekker, 1971, 47.

Fries' vanuit Walcheren naar Engeland vertrokken. Ze werden in de *Historia St. Cuthberto* aangeduid als *Scaldingi*, dus afkomstig van de Schelde(monding)⁶⁹. Ze komen hieronder nog ter sprake.

Klakk-Haraldr, eveneens een telg uit de vooraanstaande Deense Haraldr-clan en een broer van de op Walcheren gesneuvelde *dux* Hemmingr, leidde sinds lange tijd een eervol bestaan als vazal van de Frankische koningen in het Oost-Friese graafschap Riustringen. Nadat hij in 852 door plaatselijke edelen was vermoord, week zijn zoon Guðröðr (Godfried) uit *ad suos*, 'naar de zijnen', verzamelde een grote vloot en viel (Oost-) *Frisia* aan⁷⁰. Vermoedelijk recruteerde hij zijn manschappen, net als eerder Hrærekr, in het Neder-Saksische kustgebied. Er bestaat echter een gereede kans dat hij zich na een mislukte aanval enige tijd met zijn eveneens verdreven broer Hróðulfr (Rodulfus) of Hrólfur op Walcheren heeft opgehouden⁷¹. Guðröðr en Hróðulfr waren neven van de over *West-Frisia* heersende Hrærekr. Er was tussen hen een goede onderlinge verstandhouding en ze deden dan ook geen aanvallen op het gebied van hun neef Hrærekr.

Lang zal Guðröðr niet in de Scheldedelta gebleven zijn, want hij verlegde al snel zijn werkterrein naar het Seinegebied. Hier was de eerder ter sprake gekomen Ásgeirr actief geweest. Deze laatste was na lange omzwervingen naar onder andere Spanje waarschijnlijk weer in contact gekomen met zijn makkers op Walcheren. Hij had in 850 in Vlaanderen en misschien ook het jaar daarop in *Frisia* en de Betuwe geplunderd⁷². Mogelijk onder invloed van Hrærekr verlegde hij zijn werkterrein weer naar het zuiden, eerst naar Vlaanderen, waar hij de Sint-Baafsabdij te Gent in de as legde⁷³. Vervolgens is Ásgeirr naar het Seinegebied vertrokken waar hij een basiskamp op een eiland in de Seine bouwde om zo de toegang tot de rivier onder controle te houden⁷⁴. Op datzelfde eiland richtte Guðröðr later dat jaar zijn kamp in. Blijkbaar waren er korte lijnen tussen de verschillende aanvoerders met een Walcherse achtergrond. Het kamp van Guðröðr werd belegerd door contingenten van Karel de Kale en Lotharius. Dit gezamenlijke optreden van beide vorsten onderstreept hun gemeenschappelijke belang, namelijk de bestrijding van de in beide deelrijken operende bende, de uit de Scheldemonding afkomstige *Scaldingi*.

De belegering werd een mislukking. Wel meende Karel nog een slimme zet te kunnen doen door buiten Lotharius om onderhandelingen met Guðröðr te beginnen. Hij bood de Deen land aan, naar we mogen aannemen het Zeeuwse kustgebied, in ruil voor zijn trouw⁷⁵. Het zou Karel weer enige grip hebben verschaft op het hem ontnomen gebied. Karels bevestiging aan de Sint-Baafsabdij van bezittingen in het gebied lijkt vooralsnog een loos gebaar⁷⁶. Pas jaren later, met de Verdeling van Meerssen in 870, zou *West-Frisia*, waaronder het Zeeuwse kustgebied moet worden gerekend, formeel in handen van Karel de Kale komen.

Behalve enige grip op het betwiste Zeeland bood een bondgenootschap met een lid van de Haraldr-clan mogelijkheden voor Karel om in Midden-Francië te intrigeren. Maar Guðröðr bedankte voor de eer en richtte zijn pijlen weer op Oost-*Frisia*, het verloren gebied van zijn vader. Volgens Dudo zou Hrollaugr het aanbod van de West-Frankische koning Karel de Eenvoudige om hem een gebied in Vlaanderen over te te dragen, hebben afgeslagen⁷⁷. Wellicht kunnen we hierin een reminiscentie aan het door Guðröðr geweigerde aanbod herkennen, door Dudo in een compilatie van hem bekende gegevens verwerkt. Ook als volgens Dudo de Frankische koning zijn dochter Gisla als bruid aan Hrollaugr schenkt, kunnen we daarin een verwisseling met Guðröðr zien⁷⁸. Want deze laatste kreeg na zijn verbond met Karel de Dikke in 882 de Karolingische prinses Gisla tot bruid⁷⁹. Karel de Eenvoudige had geen dochter met een dergelijke naam.

⁶⁹ Johnson South, 2002, 48, 50; voor de afleiding van de *Scaldingi* als Schelde-vikingen zie De Vries, 1923, 400 en Henderikx, 1995, 87.

⁷⁰ AB 852, 82.

⁷¹ voor zijn naam zie De Vries, 1923, 179.

⁷² AB 850, 76; *Chronicon Fontanellensis*, zie Pertz, 1829, 303; *Annales Lobienses*, zie Waitz 1881, 232; AX 851, 350; AB 851, 80; AB 852, 82.

⁷³ AB 851, 80; *Annales S. Bavonis Gandensis* 851, zie Pertz 1829, 187; *Annales Elmenses* 851, zie Grierson, 1937.

⁷⁴ AB 851, 80; *Chronicon Fontanellensis*, 303-304.

⁷⁵ AB 853, 82; AF 850, 40.

⁷⁶ de oorkonde is gedateerd in het 25ste regeringsjaar van Karel, ofwel 864, Koch, 1970, no. 19.

⁷⁷ Lair, 1865, c.12.

⁷⁸ Lair, 1865, c.13.

⁷⁹ Regino *chronicon*, zie Rau, 1960, 264; Gisla was een dochter van Lotharius II.

Boudewijn

Nadat graaf Boudewijn I de toorn van Karel de Kale over zich had afgeroepen door in 862 diens dochter Judith te schaken, vluchtte de opstandige vazal naar het rijk van Lotharius. Zowel de paus als bisschop Hincmar van Reims gingen ervan uit dat Boudewijn naar de Noormannen zou uitwijken. Blijkbaar waren deze kerkvorsten op de hoogte van ons onbekende achtergronden van Boudewijn. Ten tijde van zijn vlucht beheersten de Denen het hele kust- en riviereengebied. Vooral Hrœrekr was hier prominent aanwezig, maar het is niet erg waarschijnlijk dat Boudewijn aansluiting bij hem zou hebben gezocht. Want Hrœrekr had zich inmiddels ontpopt als een getrouwe van Lotharius en zou na diens dood een verbond sluiten met Karel de Kale. Het ligt meer voor de hand dat Boudewijn naar Zeeland was gevlucht, gebied dat formeel onder militaire heerschappij van Hrœrekr viel en behoorde tot het bisdom Utrecht. Hincmar richtte dan ook brieven aan zowel Hrœrekr als de Utrechtse bisschop, waarin hij waarschuwde voor Boudewijn. Hij maande Hrœrekr zich niet met de geëxcommuniceerde graaf in te laten⁸⁰. Maar veel zin had dat niet, want de autoriteiten hadden in de Zeeuwse 'vrijstaat' weinig in te brengen. Hier waren Boudewijn en Judith betrekkelijk veilig voor Frankische heersers. De oude betrekkingen tussen *Walacria* en Engeland kunnen een belangrijke rol hebben gespeeld in hun keuze voor deze uitwijkplaats. Judith had als weduwe van twee koningen van Wessex nauwe banden met Engeland. Zij werd, nadat ze voor de tweede keer weduwe was geworden, door haar vader Karel de Kale naar West-Francië teruggehaald. Bij haar terugkomst werd zij in hechtenis genomen. Men verwachtte blijkbaar een of andere actie, misschien uit Engeland. Die bleef niet uit toen Boudewijn kort daarop Judith schaakte, hetgeen mogelijke Engelse contacten van Boudewijn doet vermoeden. De angst van de paus en Hincmar lag niet zozeer in het feit dat Boudewijn naar de Noormannen zou vluchten, als wel dat hij zich bij hen zou aansluiten⁸¹.

Een verbond tussen Boudewijn, de Noormannen en mogelijk de Engelsen vormde een reëel gevaar voor de Frankische vorsten. Van een dergelijke alliantie is nadien echter niets gebleken. Een langdurig verblijf in een oncomfortabel vikingkamp op Walcheren zal Boudewijns doel niet zijn geweest. Dan zou hij eerder hebben getracht via het eiland naar Engeland te ontkomen, maar dat gebeurde niet. In plaats daarvan verzoende hij zich met de koning, kreeg toestemming om met Judith te huwen en ontwikkelde zich tot een invloedrijk man aan het West-Frankische hof. Vanaf het moment van Boudewijns rehabilitatie tot aan zijn dood in 879 lieten de Noormannen Vlaanderen links liggen. We kunnen hierin de invloed van zijn contacten met de Scheldevikingen, de *Scaldingi*, vermoeden. Hij kreeg bij zijn huwelijk de '*honores*', de grafelijke waardigheid, over een niet nader genoemd gebied. De daarbij behorende landschenken volgden twee jaar later. We moeten dan in de eerste plaats aan Brugge denken. De latere graven van Vlaanderen hadden aanzienlijke bezittingen rond en vooral in deze plaats. Voor de Noormannentijd werd Brugge, dat een Romeinse achtergrond heeft, aangeduid als *municipium Flandrense*. De naam Brugge, pas opduikend halverwege de negende eeuw en afgeleid van het Oud-Noordse *bryggja* = aanlegplaats, vormt een aanwijzing voor de frequente betrekkingen onder invloed van Boudewijn met lieden uit Scandinavië of de Engelse *Danelaw*⁸². Na Boudewijns aantreden kwam Brugge tot ontwikkeling, de plaats kreeg zelfs een eigen muntatelier, een indicatie voor de ontwikkeling als handelscentrum. De ondergang van Domburg als handelsplaats zal een stimulans geweest zijn voor de opkomst van het nabije Brugge. Als Boudewijn inderdaad op goede voet stond met de *Scaldingi*, dan heeft Karel de Kale in meerdere opzichten juist gehandeld door hem weer in genade aan te nemen en hem het Vlaamse kustgebied toe te vertrouwen.

Het militaire opperbevel werd in Vlaanderen aanvankelijk gevoerd door graven als Ingelram en er was wellicht sprake van een markgraafschap. Mogelijk werden na de toegenomen plunderingen in het begin van de jaren vijftig lekenabten zoals Adalelm van Gent belast met de kustbewaking⁸³, maar de weinig effectieve verdediging kon de aanvallen niet afslaan. Pas na een lange reeks van vikingplunderingen in het Scheldegebied⁸⁴ werden de indringers eindelijk verdreven⁸⁵. Volgens Hincmar waren hiervoor *pagenses*, landslieden, verantwoordelijk. Maar het is waarschijnlijker dat Boudewijn hierin een doorslaggevende rol heeft gespeeld. Hincmar zal 's konings toestemming voor Boudewijns huwelijk – waarvan hij een fel tegenstander was – als een persoonlijke nederlaag hebben

⁸⁰ Flodoard, zie Migne 135 (1879), col. 241; OSU 73, zie Muller en Bouwman, 1920, 79-80.

⁸¹ Perels, 1925, 274: *Balduinus se impiis Nortmannis et inimicis ecclesiae sanctae coniungat*.

⁸² Gysseling, 1971; Archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat Brugge al ver voor de negende eeuw bestond, mogelijk *Rugja* (naar een vroege benaming van de Reie) geheten, zoals door Gysseling is voorgesteld. Dan is de contaminatie van *Rugja* en het ON *bryggja* een aanwijzing voor de grote Scandinavische invloed op Brugge.

⁸³ D'Haenens, 1967, 109.

⁸⁴ AB 850, 76; AB 851, 80; AB 852, 82; AB 859, 98; *Miracula s. Bertini*, zie Holder-Egger, 1887, 509.

⁸⁵ AB 864, 138.

opgevat. Hij repte dan ook met geen woord meer over de rijzende ster van Karels nieuwe schoonzoon⁸⁶. Het ligt dan voor de hand dat de rancuneuze bisschop ook Boudewijns succesvolle verdediging van Vlaanderen zal hebben verzwegen. De politieke manoeuvres van Karel de Kale hebben, kort gezegd, in belangrijke mate bijgedragen tot een stabiele situatie in het Vlaamse kustgebied, met als belangrijkste uitkomst de opkomst van Brugge.

Met de komst van Boudewijn naar Vlaanderen brak er voor Walcheren een nieuwe fase aan. De eerst continue piratenbezetting kreeg een meer intermitterend karakter. Lotharius II (855-869) schonk het kroondomein *Walacria* aan bisschop Hatto van Verdun, niet toevallig tevens abt van Echternach met bezittingen op het eiland⁸⁷. We weten niet wanneer deze schenking heeft plaatsgevonden. Maar we mogen aannemen dat dit in een periode van sterk verminderde activiteit in het Scheldegebied is gebeurd, dus na 864. Als Dekker⁸⁸ stelt dat er uit de kroniek van Dudo geen permanente bezetting van Zeeland valt af te leiden, dan kan hij in zoverre gelijk hebben dat dit gold voor de periode waarover Dudo schreef. En dat is wanneer het merendeel van de Denen naar Engeland is vertrokken, want na enige avonturen in het Rijnland kozen ze het ruime sop⁸⁹. We ontmoeten hen in 865 in Engeland, waar ze de opvolgende jaren als *Scaldingi* onder leiding van de eerder genoemde Ubbi 'de Fries' in Northumbria een bloedbad hebben aangericht⁹⁰. Ubbi was blijkbaar aan beide zijden van de Noordzee actief. Hij kwam om toen hij in 878 met zijn leger op de Engelse zuidkust werd verslagen⁹¹. De Denen maakten gedurende een periode van 15 jaar in steeds wisselende bezettingen grote delen van Engeland onveilig totdat ze door de Engelse koning Alfred de Grote weer naar het vasteland werden verdreven. Dit leger, in de Angelsaksische Kroniek aangeduid als *micel here*, het grote leger, stond aan de wieg van de Deense kolonisatie in Engeland.

Met de toenemende grootte van het leger nam ook de behoefte aan goederen en leeftocht toe. Daar konden de uitgeplunderde kuststreken vaak niet meer in voorzien. Met succes werd daarom een nieuwe tactiek beproefd, waarbij versterkte kampen in het binnenland en het gebruik van paarden een belangrijke rol speelden. Het belang van versterkingen op eilanden in riviermondingen, zoals op Walcheren, was afgenomen. Al in 863 hadden piraten zich op het Rijnland gericht en Xanten geplunderd. Tijdens schermutselingen met het Frankische leger kwam hun leider Kalbi om het leven⁹². Van de groep die in 864 naar het Rijnland kwam, weten we dat deze waarschijnlijk van Walcheren afkomstig was. Het is dan aannemelijk dat we ook al in 863 met hen te maken hebben. Te meer omdat Hrœrekr zich bij die gelegenheid opwierp als bemiddelaar tussen het Frankische leger en de piraten, waarvan hij een aantal gekend moet hebben. Want een deel van hen zal tot zijn voormalige gevolg behoord hebben en wellicht kon hij nog enig gezag doen gelden. De gesneuvelde Kalbi kan dus van Walcheren afkomstig geweest zijn.

West-Frisia was krachtens het Verdrag van Meerssen na de dood van Lotharius II in handen van Karel de Kale gevallen, mede dankzij het verbond dat hij op voorhand met Hrœrekr had gesloten. Maar het was deze Deen niet gelukt om zijn gezag over het Zeeuwse kustgebied te laten gelden. De West-Frankische koning probeerde, meer nog dan Lotharius, controle over het gebied te verkrijgen. Toen hij in 872 besprekingen voerde met Hróðulfr, de broer van Guðröðr, kan dat heel goed hierover gegaan zijn. Maar die besprekingen liepen op niets uit. De Deen zou met zijn 'verraderlijke intriges te hoge eisen gesteld hebben' en Karel moest zijn getrouwen toerusten zich te verdedigen tegen zijn aanvallen⁹³. Blijkbaar hield Hróðulfr zich in West-Frankisch territorium op. We moeten dan in de eerste plaats denken aan het Zeeuwse kustgebied, tot 869 in handen van Lotharius. Deze vorst had in 864 nog *locarium*, een afkoopsom, aan Hróðulfr en zijn mannen betaald⁹⁴. Zij bevonden zich toen blijkbaar in zijn rijk. Opmerkelijk is dat een deel van de afkoopsom bestond uit leeftocht, niet onwelkom in een

---

⁸⁶ Rau, 1958, 4.

⁸⁷ *Gesta episcoporum Virdunensium*, zie: Waitz 1841, 45. Nadien vernemen we niets meer van goederen op Walcheren van de bisschop van Verdun, deze lijken later weer aan de kroon te zijn teruggevallen.

⁸⁸ Dekker, 1971, 57, n. 14.

⁸⁹ AB 864, 138; *incerta petierunt*, AX 864, 354.

⁹⁰ ASC 866 [=865]; ASC 867; *historia the sancto Cuthberto*, zie Johnson South, 2002, 50-52; *Annales Lindisfarnenses*, zie Pertz, 1866, 506.

⁹¹ ASC 878.

⁹² AB 863, 116; AX 864, 354.

⁹³ AB 872, 226.

⁹⁴ AB 864, 128.

geïsoleerd oord als Walcheren. Volgens Dudo bestond een deel van de hulp van de Engelse koning Æthelstan aan de op Walcheren gelande Rollo ook uit proviand⁹⁵.

Wellicht schuilt er enige waarheid in hetgeen er in de *vita Gumhari*, rond 1150 ontstaan, over Hróðulfr werd bericht. Hierin figureert hij, met de eerder genoemde Ragnarr, wanneer ze het Scheldegebied onveilig maken⁹⁶. Hun aanvallen op Antwerpen en Walcheren lijken de eerdere gebeurtenissen van 836 en 837 te weerspiegelen, maar de passage waarin de piraten via Het Schijn naar Deurne varen om aldaar het klooster van Sint-Fredegandus in de as te leggen is in geen enkele andere bron overgeleverd⁹⁷.

Het is niet aannemelijk dat Hróðulfr lange tijd aaneen in Zeeland heeft doorgebracht. Hij was kort na de dood van zijn vader Klakk-Haraldr in 852 aan zijn omzwervingen in Ierland begonnen en plunderde jarenlang de kusten van zowel het Frankische rijk als overzee⁹⁸. Mogelijk heeft de kroniekschrijver Dudo belevenissen van Hróðulfr verwerkt in zijn relaas van de avonturen van Rollo op Walcheren. Want de Oud-Noordse naam van Rollo is Hrólfr⁹⁹. En dat is tevens een vorm die voor de naam Hróðulfr gebruikt werd¹⁰⁰. Het is op deze plaats vermeldenswaardig dat Hrollaugr in een Engelse bron bij zijn verovering van Normandië als leider van de *Scaldi* aangeduid werd¹⁰¹.

De Deense heersers, die door de Frankische vorsten waren aangesteld, lijken geen militaire suprematie over Zeeland te hebben uitgeoefend. Na de Noormannenheerschappij blijken in grote delen van *West-Frisia*, zoals het latere Holland en delen van het rivierengebied, plaatselijke potentaten zoals de Gerulfingen macht en goederen aan zich te hebben getrokken. In Zeeland blijkt hiervan echter niets, hetgeen doet vermoeden dat ze hier hun macht niet hebben kunnen doen gelden. Het lijkt er eerder op dat Zeeland onder het onmiddellijke gezag van de koning stond. Pas in 1012 werd de Vlaamse graaf Boudewijn IV met Zeeland Bewesterschelde beleend.

De Zeeuwse ambachten hadden typische kenmerken, die we niet in Vlaanderen en Holland tegenkomen. In Zeeland hadden deze iets weg van heerlijkheden, bestuurd door ambachtsheren die zich als landsheren gedroegen. Zij hielden hun ambachten in leen van de graaf. Bovendien vervreemdden, deelden en vererfden zij hun ambachten naar believen. Ingezetenen moesten militaire- en herendiensten aan hen leveren. De ambachtsheer inde het grafelijke schot, dat in tegenstelling tot in Vlaanderen en Holland geen personele maar een op de grond drukkende belasting was¹⁰². We komen dit type ambachten aan weerszijden van de Schelde tegen. Blijkbaar gingen deze instellingen terug op de periode dat Zeeland nog direct onder de koning viel en niet verdeeld was tussen de Vlaamse en Hollandse graven¹⁰³.

In *West-Frisia*, het gebied dat door de Deense machthebbers werd beheerst, ontmoeten we later een fenomeen dat waarschijnlijk met hen in verband kan worden gebracht. Het betreft de indeling in bestuurlijke districten, koggen genaamd. Dit waren oorspronkelijk scheepsdistricten, waarvan de inwoners de plicht hadden een heerkogge met bemanning gereed te houden. Een kogge was verdeeld in kleinere eenheden, riemen geheten, ieder verantwoordelijk voor de levering van één weerbare man, of gewapende roeier. Deze scheepsdienst is op zijn minst terug te voeren tot de tiende¹⁰⁴ en vermoedelijk tot de negende eeuw, zoals blijkt uit een cijns in het goederenregister van de Utrechtse kerk, *cogsculd* geheten. Het is aannemelijk dat het hierbij gaat om een op de koggeheervaart gebaseerde belasting.

Gosses wees al op de opmerkelijke overeenkomst tussen de koggedistricten in *Frisia* en soortgelijke in Scandinavië voorkomende gebieden. Daar vinden we op verschillende plaatsen districten die met aan schepen refererende namen verwijzen naar de oorspronkelijke heervaartorganisatie, de *leidangr*¹⁰⁵. Ofschoon deze in de negende eeuw nog niet bestond en de discussie over de ouderdom van een op schepen en roeiers gebaseerde heervaartplicht in Scandinavië nog voortduurt, is het aannemelijk dat er al wel een soortgelijke organisatie bestond¹⁰⁶.

⁹⁵ *frumento, vino atque lardo oneratas*, Lair, 1865, 150.

⁹⁶ D'Haenens, 1967, 268-269.

⁹⁷ Het riviertje Het Schijn liep, toevallig of niet, langs de hiervoor genoemde waard met de naam Holma, bij Merksem.

⁹⁸ AX 873, 368-370.

⁹⁹ *Haraldz saga ins hárfagra*, in *Heimskringla*, zie Jónsson, 1911, 55-56.

¹⁰⁰ De Vries, 1923, 396.

¹⁰¹ *Scaldi Rollo duce possident Normanniam*, zie *Annales Lindisfarnenses*, in Pertz, 1866, 507.

¹⁰² Gosses, 1917, 102-107.

¹⁰³ Dekker, 1971, 389.

¹⁰⁴ Gosses, 1926, 48-70, speciaal 60-63.

¹⁰⁵ Foote and Wilson, 1970, 123-124.

¹⁰⁶ Lund, 1997.

Een heervaartplicht naar noords model doet in *Frisia* een rol van de Deense heersers uit de negende eeuw vermoeden. Speciaal de geografische beperking tot het door Hrœrekr beheerste gebied maakt de rol van deze krachtige bestuurder aannemelijk¹⁰⁷.

Indien we een koggeplichtige bevolking zien in de tegen Hrœrekr in opstand gekomen bewoners, die *novo* (recent) *cokingi* genoemd werden¹⁰⁸, dan zouden we hun verschijning kort voor 867, ofwel ten tijde van de heerschappij van Hrœrekr, kunnen plaatsen. Vertrouwde Lodewijk de Vrome de kustverdediging met weinig succes toe aan zijn *optimates*, de Deense *duces* organiseerden een maritieme verdediging overeenkomstig hun eigen gewoonten, een fenomeen dat later zou blijven voortbestaan als de kogge. En juist die koggen komen we slechts zelden tegen in Zeeland, waar het als scheepdienst een geïsoleerd, uit Holland geïmporteerd fenomeen lijkt te zijn¹⁰⁹. Van een geografische indeling in koggen is geen sprake¹¹⁰. Het lijkt er uit dien hoofde op dat de Deense heersers niet veel invloed op het Zeeuwse kustgebied hebben uitgeoefend¹¹¹.

Naast de kogge als bestuurlijke geografische eenheid ontbrak in Zeeland ook een stand van welgeborenen. Hoewel we deze pas in de late Middeleeuwen tegenkomen, moeten de welgeborenen voornamelijk zijn voortgekomen uit een direct onder de West-Friese graven vallende bovenlaag. Koene heeft aannemelijk gemaakt dat deze is terug te traceren tot in de negende eeuw. Hij veronderstelt dat de voorlopers van de welgeborenen een militaire rol vervulden vanwege hun persoonlijke heervaartplicht, zowel onder de West-Friese graven als eerder onder de Frankische heersers¹¹². En in de negende eeuw handelden de Denen Hrœrekr en Guðröðr in hun naam. Met name Guðröðr kan met Kennemerland in verband worden gebracht, juist het gebied waar we de grootste concentratie welgeborenen aantreffen. Het lijkt niet te gewaagd om een causaal verband te veronderstellen tussen de verspreiding van (proto-) welgeborenen en de Frankische machtsconcentratie in het kustgebied. We krijgen aldus een vingerwijzing voor de machtsbasis van de Deense heersers, vooral in hun nadagen. Het volledig ontbreken van welgeborenen in Zeeland kan daarom terug te voeren zijn op de plaatselijke afwezigheid van de invloed van die Deense heersers. De aanleg van ringwalburgen aan het einde van de negende eeuw, waarschijnlijk op kroondomeinen, wijst erop dat Zeeland op dat moment weer door het centrale gezag werd beheerst. De hoge concentratie van drie ringwalburgen op Walcheren was niet alleen een teken dat de domeinen weer onder een centraal gezag in gebruik waren genomen, maar ook dat men beducht was voor een nieuwe bezetting. Deze bleef echter uit, want de Noormannen bouwden vanaf 879 hun versterkte kampen in het binnenland. Om in het Scheldegebied door te dringen, zullen ze tot hun vertrek naar Engeland in 892 vele malen langs Walcheren zijn gevaren zonder er zich te willen vestigen¹¹³. Het tijdperk van de *Scaldingi*, de vrije vikingen op Walcheren, was voorgoed voorbij.

Tot besluit

Dekker constateerde al dat veel geschiedschrijvers zich, als het om Zeeland gaat, hebben overgegeven aan allerlei fantasieën over de tijd vóór 1100, waarbij zij vooral de Denen ruimschoots aan hun trekken hebben laten komen¹¹⁴. De vraag is dan ook of het mogelijk is om aan de hand van de schaarse gegevens een gefundeerde conclusie te trekken over de vroege geschiedenis van Zeeland, voor zover het de Noormannen betreft. De hier geschetste situatie is, toegegeven, één van de mogelijke interpretaties van de bronnen en kon voor een belangrijk deel slechts door deductie tot stand komen. Maar deze ontstijgt de door Dekker bedoelde fantasie, want zij is voor een belangrijk deel gebaseerd op gereconstrueerde omstandigheden die in een ruimer geografisch kader kunnen worden geplaatst.

De conclusie moet zijn dat zich in de negende eeuw voor langere tijd een piratennest op Walcheren heeft kunnen handhaven. Het eiland met de handelsnederzetting moet een bijzondere aantrekkingskracht hebben uitgeoefend op allerhande Friese, Engelse en Scandinavische avonturiers. Aanvankelijk diende het voor de Franken ontoegankelijke eiland als winterkamp voor piraten. Het was vervolgens bij warlords in trek als uitvalsbasis voor doelen op de Frankische en Engelse kusten. Het moeilijk bereikbare Walcheren bood hen de juiste voorwaarden met een door de Franken aangelegde

¹⁰⁷ De indeling in scheepsdistricten kwam niet in Mid- en Oost-Frisia voor.

¹⁰⁸ AB 867, 166.

¹⁰⁹ Ook het voorkomen van *hercogghen* in de Vier Ambachten in Zeeuws Vlaanderen lijkt een geïmporteerd fenomeen.

¹¹⁰ Dekker, 1971, 450-451.

¹¹¹ De door Gosses (1926, 63) voorgestelde afkomst van *hevene* van het Oud-Noordse *hafnar* (haven) lijkt te gezocht.

¹¹² Koene, 1997.

¹¹³ Mogelijk wilden ze er wel foerageren, zoals Henderikx (1995, 111) opperde.

¹¹⁴ Dekker, 1971, 9.

versterking en een bevolking die weinig geneigd was de Frankische bezetter te helpen. Later vormde de voor de oversteek naar Engeland gunstig gelegen handelsnederzetting *Walacria* vooral een verzamelpunt voor lieden, zoals Ubbi 'de Fries', Ívarr en Hálfðanr, die louter overzeese veroveringen beoogden.

Slechts enkele jaren, aan het begin van de jaren veertig van de negende eeuw, hebben de Frankische heersers beperkte grip op het eiland gehad door de aanwezigheid van de aan de koning getrouwe Deen Haraldr junior. Daarna lieten de Deense heersers het gebied met rust, Walcheren bleef een piratennest zonder enig gezag. Sporen van dat gezag die we later terugvinden in het hele West-Friese kustgebied, zoals een op de koggenheervaart gebaseerd districtenstelsel en een stand van (proto)welgeborenen, ontbreken in Zeeland geheel.

Nadien kan het eiland als tijdelijke wijkplaats hebben gediend voor Deense bannelingen zoals Guðröðr en Hróðulfr. Maar ook een opstandige vazal als Boudewijn kan er zijn toevlucht hebben genomen. Met zijn komst verplaatsten de meeste vikingactiviteiten zich tot ver buiten het Scheldegebied.

Literatuur

- Arnold, T.**, *Symeonis monachi opera omnia* I (Londen 1882).
- Besteman, J.C.**, 'Scandinavisch gewichtsgeld in Nederland in de Vikingperiode', Cordfunke, E.H.P.K. & Sarfatij, H., *Van Solidus tot Euro* (Hilversum 2004), 21-42.
- Biddle, M., & Kjølbye Biddle, B.**, 'Repton and the 'great heathen army', 873-4'. Graham-Campbell, J. et al., *Vikings and the Danelaw. Select Papers from the Proceedings of the Thirteenth Viking Congress* (Oxford 2001), 43-96.
- Blok, D.P.**, *De Franken* (Bussum 1968).
- Boretius, A., en Krause, V.**, 'Capitularia regum Francorum' II, *Monumenta Germaniae historica, Legum 2, Capitularia regum francorum 2* (Hannover 1887).
- Braat, W.C.**, 'Zeeland in de Vikingtijd', *Archief uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen* (1954), 135-147.
- Dekker, C.**, *Zuid-Beveland. De historische geografie en de instellingen van een Zeeuws eiland in de middeleeuwen* (Assen 1971).
- Foote, P. and Wilson, D.M.**, *The Viking Achievement* (Londen 1970).
- Garmonsway, G.N.**, *The Anglo-Saxon Chronicle* (Londen 1953).
- Gosses, I.H.**, *De rechterlijke organisatie van Zeeland in de middeleeuwen* (Groningen/Den Haag 1917).
- Gosses, I.H.**, *Welgeborenen en huislieden. Onderzoekingen over standen en staat in het graafschap Holland* (Groningen/Den Haag 1926).
- Grierson, Ph.**, *Les annales de Saint-Pierre de Gand et de Saint-Amand* (Brussel 1937).
- Gysseling, M.**, *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland vóór 1226* (z.p. 1960).
- Gysseling, M.**, 'Een nieuwe etymologie van Brugge', *Naamkunde* 3 (1971), 1-4.
- D'Haenens, A.**, *Les invasions Normandes en Belgique au IXe siècle – Le phénomène et sa répercussion dans l'historiographie Médiévale* (Leuven 1967).
- Halsall, G.**, 'The Viking presence in England? The burial evidence reconsidered', Hadley, D.M. & Richards, J.D. (eds.) *Cultures in Contact: Scandinavian Settlement in England in the Ninth and Tenth Centuries* (Turnhout 2000), 259-276.
- Hampe, K.**, 'Einhardi epistolae', *Monumenta Germaniae historica, Epistolae 5, Epistolae Karolini aevi* 3 (Berlijn 1899), 105-145.
- Harenberg, E.J.**, 'De homines franci uit de Codex Laureshamensis', *Ad fontes, Opstellen aangeboden aan prof. dr. C. van de Kieft* (Amsterdam 1984), 39-60.
- Heeringen, R.M. van**, 'Een zilveren toiletgarnituur uit de Vikingtijd van het strand van Domburg', *Walacria, een kroniek van Walcheren* 3 (1990), 51-60.
- Heeringen, R.M. van**, 'De ontdekking van de 'duinburcht' van Domburg', *Walacria, een kroniek van Walcheren*, 4 (1992), 57-64.
- Heeringen, R.M. van**, 'Kolonisatie en bewoning in het mondingsgebied van de Schelde in de vroege Middeleeuwen vanuit archeologisch perspectief', Heeringen, R.M. van, Henderikx, P.A. & Mars, A., *Vroeg-Middeleeuwse ringwalburgen in Zeeland* (Amersfoort/Goes 1995), 41-70.
- Henderikx, P.A.**, 'De ringwalburgen in het mondingsgebied van de Schelde in historisch perspectief', Heeringen, R.M. van, Henderikx, P.A. & Mars, A., *Vroeg-Middeleeuwse ringwalburgen in Zeeland* (Amersfoort/Goes 1995), 71-112.
- Henstra, D.J.**, *The Evolution of the Money Standard in medieval Frisia* (Groningen 2000).
- Holder-Egger, O.**, 'Passio Friderici Episcopi Traiectensis auctore Odberto', *Monumenta Germaniae Historica Scriptores XV-1* (Hannover 1887), 342-356.
- Holder-Egger, O.**, 'Miracula s. Bertini Sithiensia. Libellus miraculorum', *Monumenta Germaniae Historica Scriptores 15-1* (Hannover 1887), 507-522.
- Holder-Egger, O.**, 'Ex miraculorum S. Bavonis libri III', *Monumenta Germaniae Historica Scriptores*, 15-2 (Hannover 1888), 589-597.
- Houts, E.M.C. van**, *Gesta Normannorum Ducum, een studie over de handschriften, de tekst, het geschiedwerk en het genre* (Groningen 1982).
- Huizinga, J.**, 'Burg en kerspel in Walcheren', *Mededeelingen der Koninklijke Academie van Wetenschappen, afd. Letterkunde* 80, B, 2 (1935), 27-62.
- Johnson South, T.**, *Historia de sancto Cuthberto, A History of Saint Cuthbert and Record of His Patrimony* (Cambridge 2002).
- Jónsson, F.**, *Snorri Sturluson Heimskringla. Nóregs konunga sogur* (Kopenhagen 1911).
- Jónsson, F.**, *Den norsk-islandske skjaldedigtning I* (Kopenhagen 1967).

- Koch, A.C.F.**, *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, I, eind 7^e eeuw tot 1222* ('s Gravenhage 1970).
- Koch, A.C.F.**, 'Middeleeuws Walcheren vóór de 13e eeuw', *Tussen Vlaanderen en Saksen: Uit de verspreide geschiedkundige geschriften* (Hilversum 1992), 45-58.
- Koene, B.**, 'Welgeboren in Holland', *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie* 51 (1997), 3-49.
- Lair, J.**, *Sanctus Quintinus Dudo, De moribus et actis primorum Normanniae ducum, Mémoires de la Société des Antiquaires de Normandie*, 23 (Caen 1865).
- Lebecq, S.**, 1983, *Marchands et navigateurs Frisons du haut moyen age* (Lille z.j.).
- Levison, W.**, 'Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcvino', B. Krusch & W. Levison, *Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Merovingicarum* 7 (Hannover/Leipzig 1920) 81-141.
- Loon, J. van**, 'Leerwijk en Steenborgerweert. Noormannen en Leidenaars in de wordingsgeschiedenis van het Noordantwerpse waterland', *Naamkunde* 9 (1977), 139-170.
- Lund, N.**, 'Is leidang a Nordic or a European phenomenon?', Jørgensen, A.N. & Clausen, B.L., *Military Aspects of Scandinavian Society in a European Perspective, AD 1-1300* (Kopenhagen 1997), 195-199.
- Migne, J.P.**, 'Historiae ecclesiae Remensis libri quatuor', *Flodoardi Canonici Remensis, Patrologiae Latinae*, 135 (Parijs 1879), col. 23-328.
- Migne, J.P.**, 'Vita sancti Eadmundi regis Anglorum et martyris auctore sancto Abbone abbate Floriacensi', *Patrologiae Latinae*, 139 (Parijs 1880), col. 507-520.
- Migne, J.P.**, 'Willelmus Calculus, Gemmeticensis monachi historiae Northmannorum libri octo', *Patrologiae Latinae*, 149 (Parijs, 1882), col. 779-914.
- Muller Fz., S. en Bouman, A.C.**, *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301 I* (Utrecht 1920).
- Perels, E.**, 'Nicolai I. papae epistolae', *Epistolae Karolini aevi* 4, *Monumenta Germaniae historica. Epistolarum* 8 (Berlijn 1925).
- Pertz, G.H.**, 'Annales S. Bavonis Gandenses', *Monumenta Germaniae historica, Scriptores* 2 (Hannover 1829), 185-191.
- Pertz, G.H.**, 'Fragmentum Chronici Fontanellensis', *Monumenta Germaniae historica, Scriptores* 2 (Hannover 1829), 301-304.
- Pertz, G.H.**, 'Gesta pontificum Cameracensium', *Monumenta Germaniae historica, Scriptores* 7 (Hannover 1846), 393-525.
- Pertz, G.H.**, 'Annales Lindisfarnenses et Dulmenses', *Monumenta Germaniae historica, Scriptores* 19 (Hannover 1866), 502-507.
- Pertz, G.H.**, 'Ex vita sancti Willibrordi auctore Thiofrido abbate', *Monumenta Germaniae historica, Scriptores* 23 (Hannover 1874), 23-30.
- Rau, R.**, 'Annales Bertiniani', *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte* II (Darmstadt 1958), 11-287.
- Rau, R.**, 'Annales Vedastini', *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte*, II (Darmstadt 1958), 290-337.
- Rau, R.**, 'Annales Xantenses', *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte*, II (Darmstadt 1958), 339-371.
- Rau, R.**, 'Annales Fuldenses', *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte* III (Darmstadt 1960), 19-177.
- Rau, R.**, 'Reginonis Prumensis Chronica', *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte* III (Darmstadt 1960), 180-319.
- Regteren Altena, H.H. van, e.a.**, *De Vikingen in de Lage Landen getoetst aan de Danelaw, IPP Working Paper* 1 (Amsterdam 1971).
- Robinson, C.H.**, *Anskar, The Apostle of the North, 801-865, translated from the Vita Anskarii by Bishop Rimbert his fellow missionary and successor* (London 1921).
- Scholz, B.W.**, *Carolingian Chronicles: Royal Frankish Annals and Nithard's Histories* (Michigan 1972).
- Schönfeld, M.**, 'Van zandbanken en eilandjes', *Mededelingen Naamkunde* 34 (1958), 96-106.
- Tremp, E.**, *Thegan - Die Taten Kaiser Ludwigs; Astronomer - Das Leben Kaiser Ludwigs* (Hannover 1995).
- Tuuk, L. van der**, 'Denen in Dorestad. De Deense rol in de ondergang van Dorestad', *Jaarboek Oud-Utrecht* (2005), 5-40.
- Vliet, K. van**, *In kringen van kanunniken, Munsters en kapittels in het bisdom Utrecht 695-1227* (Zutphen 2002).
- Vries, J. de**, *De Vikingen in de Lage Landen bij de zee* (Haarlem 1923).
- Waitz, G.**, 'Gesta episcoporum Virdunensium', *Monumenta Germaniae historica, Scriptores* 4 (Hannover 1841), 36-51.

Waitz, G., 'Annales Lobienses', *Monumenta Germaniae historica, Scriptores* 13 (Hannover 1881), 224-235.

Waitz, G., 'Translatio et miracula sanctorum Marcellini et Petri auctore Einhardo', *Monumenta Germaniae historica, Scriptores* 15-1 (Hannover 1887), 238-264.